

ŘÍMSKÉ NÁBOŽENSTVÍ

VII. Římské náboženství: změny
a kontinuity I.

DOBA KRÁLOVSKÁ

- Otázka **spolehlivosti tradiční chronologie a přesnosti římské historiografické narace.**
 - Tradiční datace - byl Řím založen roku 753 př. n .l?
 - Byl založen Romulem?
 - Bylo sedm římských králů?
 - Byl poslední z nich vyhnán roku 510/509 př.n.l.?
- Zdá se, že s ohledem na tyto otázky je na místě **značná skepse**; Římané měli pouze omezené informace o dějinách doby královské.
- Valná část narativních dějin raného Říma je **literární fikce.**

MOŽNÉ (A PRAVDĚPODOBNÉ) ODPOVĚDI

- Řím **nebyl** založen roku 753 př.n.l.
- Romulus je **fiktivní postava**.
- Římských „králů“ bylo **mnohem více**; „kanonická“ tradice jich však ve „vulgátní“ verzi římských dějin ponechala pouze sedm.
- Doba vzniku republiky je **přibližně správná**.

ZALOŽENÍ ŘÍMA: DATACE

- Z vyhodnocení archeologických nálezů lze „založení“ Říma klást přibližně do roku **625 př.n.l.** (+/- 10let).
- První vydláždění Sacra Via (poblíž *Forum Romanum*).
- *Synoikismos*.
- Zkrácení doby královské na cca. 125 let umožňuje zasadit poslední tři krále do věrohodného chronologického rámce.

- Římských králů bylo také patrně mnohem více; někteří byli z tradice vytěsněni.
- Samotný výraz „král“ (*rex*) navozuje anachronické asociace. Šlo spíše o válečné náčelníky (Arnaldo Momigliano razí termín „*condottieri*“).
 - **Caeles a Aulus Vivenna** (Vibenna); **Mastarna** (= Servius Tullius?)
 - **Lars Porsenna**
- Náčelníci stojící v čele soukromých armád složených z jejich klientů.
 - **Appius Claudius** (Attus Clausus)
 - **Gnaeus Marcius Coriolanus**
 - **Klan Fabiů** (r. 479 – „soukromá“ válka proti Veiím)

POVAHA ŘÍMSKÉHO KRÁLOVSTVÍ

- **Nebylo dědičné**
- Evidentně šlo o **elektivní systém**
 - Král nesměl pocházet z řad římské patricijské aristokracie
 - Cizinci a „plebejové“
 - Lidová aklamace a potvrzení patriciji
- Mezi králi přesto existovaly **příbuzenské vztahy** (skrže manželství)
 - Důležitá role žen v nástupnictví
 - Královna Tanaquil – „King-maker“?

KRÁLOVÉ A JEJICH ROLE V NÁBOŽENSKÉ OBLASTI

- Podobají se řeckým tyranům
- Usilují o zisk náboženského potvrzení (vyvolenost nebo úzký kontakt s bohy)
 - **Numa** („hierogamos“ s bohyní Egerií).
 - **Servius Tullius:**
 - věštný úkaz v době jeho dětství.
 - božský původ (falos, který vyskočil z domácího krbu).
 - Zázračné početí (Romulus; Servius; král Caeculus, zakladatel Praeneste; cf. Alexandr Makedonský, Scipio Africanus atd.)
- Tradice je zmatená a překrytá pozdější racionalizací, nicméně **náboženská dimenze království** je v ní patrná.

REX SACRORUM

- Náboženská role krále mohla představovat určitý problém po jejich vyhnání.
- Podle obecného názoru byl problém vyřešen ustavením nového kněžského úřadu, který byl podřízen pontifikovi maximovi (Livius II.2.1):
 - *Rex sacrorum* (nebo *rex sacrificolus*)

PONTIFIKÁLNÍ REVOLUCE?

- Konvenčním vysvětlením této situace je, že úřad *rex sacrorum* byl sice vytvořen na počátku republiky, ale podřízenost pontifikovi je produktem historického vývoje.
- V blíže neurčené době došlo ke změně relativní důležitosti kněžských funkcí (vzrůstá vliv **pontifika maxima**).
- Alternativní řešení (T. J. Cornell): kněžský úřad **rex sacrorum** vznikl již v období královském: duální království (*rex sacrorum a magister populi*).

- Zajímavou informací však poskytuje Festus:

Pořadí kněžských úřadu...**nejvýznamnější zdá se být Král** (obětník – tj. Rex sacrorum), potom Dialis (flamen), po něm Martialis (flamen), na čtvrtém místě Quirinalis (flamen), na pátém pontifex maximus; **proto na jídelních lehátcích leží Král výše než všichni ostatní**, Dialis výš jak Martialis, Martialis výš jak Quirinalis; všichni tito pak výš jak pontifex. **Protože Král je z nich nejmocnější**: Dialis, protože je kněžím všeho okrsku zemského; Martialis, protože je otce zakladatele města...pontifex maximus, protože je soudce a rozhodčí věcí božských a lidských.

Festus, *De verborum significatu*, s. 198 (ed. Lindsay).

Český překlad: já

KNĚŽSKÉ FUNKCE V OBDOBÍ KRÁLOVSKÉM

- Rovněž flaminové hráli za vlády králů důležitější roli než v období vrcholné republiky.
- Jiný typ kněžství?
 - Museli být „inaugurováni“ za přítomnosti augura.
 - Museli být oddáni sňatkem „confarreatio“.
- Residua „charismatického“ kněžství:
 - Augur **Attus Navius** a jeho spor s králem Tarquiniem.
- Residua dědičného držení kněžských úřadů:
 - V r. 312 př.n.l. přechází kontrola nad *Ara Maxima* do rukou státu (předtím: **Pinarii** a **Potitii**).

- Politické a náboženské instituce, které pokládáme za typicky republikánské, svou definitivní podobu získávají až poměrně pozdě, koncem 4. století př.n.l.
 - r. 367 př.n.l. **Leges Liciniae** – konzulát je otevřen členům plebejské nobility; členství v kolegiu decemvirů.
 - r. 339 př.n.l. **Lex Ovinia** – senát se stává permanentním tělesem; členy se stávají ti, co zastávali nějaký státní úřad.
 - r. 300 př.n.l. **Lex Ogulnia** – plebejcům se otevírají kolegia pontifiků a augurů.
 - r. 287 př.n.l. **Lex Hortensia** – *plebiscites* mají váhu zákona.
- Dlouholeté kontroverze mezi plebeji a patriciji vyústily v tzv. *plebejsko-patricijské vyrovnání*.
- Tyto spory měly i náboženskou dimenzi.

PATRICIJOVÉ

- Hájili výsadní právo v náboženské oblasti.
- Argument, proč plebejci nemohou vykonávat některé politické funkce.
- Zdá se, že právo sledovat *auspicia*, náleželo patricijům jako sociální skupině a bylo pouze delegováno na zvoleného úředníka/úředníky.
- V případě jejich smrti nastalo tzv. ***interregnum*** a *auspicia* se za této situace „vrátila k otcům“ (*auspicia ad patres redierunt*).

PLEBEJCI

- I plebejové ve svém boji hráli na náboženskou strunu.
- Usilovali o alternativní přístup k náboženské moci.
- Tribun lidu (*tribunus plebis*).
- Nárok na tuto funkci měli pouze plebejci.
- Plebejci se rovněž shromažďovali kolem chrámu bohyně Cerery (kde se nacházel plebejský archiv).
- Konali rovněž vlastní hry: **ludi plebei**. Zpočátku příležitostná slavnost se stala každoroční (od r. 220 př.n.l.)

NÁBOŽENSKÉ INOVACE: ROZDÍLNÁ ŘEŠENÍ

○ Začlenění do systému:

- **r. 228 př.n.l.** - Pohřbení dvou párů, Gala a Řeka, na *Forum Boarium*.
- **r. 213 př.n.l.** – *Carmina Marciana* se stávají součástí sibylských knih (římské inspirované proroctví?).
- **r. 205/204 př.n.l.** – V Římě je jako státní božstvo přijata *Mater Magna*, maloasijská bohyně s některými velmi problematickými rysy (kastrace jejích kněží; jiný typ rituálu atd.).

- Pokusy o potlačení nebezpečných náboženských aktivit:
 - Cizí *superstitiones*.
 - Opakované vyhánění filosofů a později i astrologů z Říma.
 - **r. 186 př.n.l.** – Senát rozhodně vystupuje proti kultu boha Baccha v celé Itálii.
 - **r. 181 př.n.l.** – Nález údajné hrobky krále Numy s knihami; byly spáleny jako pythagorejské.

POTLAČENÍ BAKCHANÁLÍ – 186 PŘ.N.L.

- Titus Livius (kniha XXXIX.8-19).
- Problém: jeho líčení je zčásti literární fikcí.
 - Kult se do Říma dostal z Campanie.
 - Muži a ženy slavili svátky společně.
 - Údajně docházelo k „nemravnému“ a kriminálnímu chování.

- Oběma konzulům bylo svěřeno vyšetřování tajných spikleneckých rejdů. Kterýsi obyčejný Řek přišel nejprve do Etrurie...pouhý obětník a věštec (*sacrificulus et vates*), ale ne takový, že by zjevnými náboženskými úkony veřejně přiznával, co na tom vydělá a čemu to vlastně učí, aby tak obestřel náboženské názory lidí bludy. **Nejdříve to byly zasvěcující tajemné obřady známé jen málo jednotlivcům; potom se však začaly rozšiřovat mezi muže i ženy obecně.** K náboženskému úkonu pak bylo pak ještě přidáno **rozmařilé pití vína...**když je pak rozjařil požitek vína a noční tma a **směsice žen s muži i mladistvých se staršími nechala stranou všechn rozdíl i stud, tu se začaly dít svody všeho druhu.** Každému se naskýkala příležitost oddávat se takové rozkoši, k níž svou přirozeností cítil sklon. Tu se už nepáchal jen jeden druh zločinu, totiž smilstva mužů váženého rodu s ženštinami, ale **vylézali odtud i falešní svědkové, vzešly odtud i padělané pečeti a závěti a udavačství. Z tohoto doupěte se také strojila travičství a vraždy příbuzných...**to znásilňování zůstávalo skryto, protože nebylo možno zaslechnout ani hlas naříkajících při páchání hanebností a vražd; býval přehlušen výskavým vytím a tlučením do bubínků a hřmotem cimbálů.

Titus Livius, *Ab urbe condita* XXXIX, 8

český překlad: Pavel Kucharský

SENATUS CONSULTUM DE BACCHANALIBUS

- Bronzová deska (cca. 30 x 30 cm) s nápisem, určena pro *ager Teuranus* v dnešní Kalábrii.

BAKCHANÁLIE – JINÝ POHLED

- Žádná invektiva proti nemravnosti.
- Hlavním motiv zásahu: existence nezávislé náboženské komunity

Společnost čítá již značné množství lidí; je to už skoro druhý národ (*alterum iam prope populum esse*) ; jsou mezi nimi i někteří vznešení muži i ženy.

Titus Livius, *Ab urbe condita* XXXIX, 14
český překlad: Pavel Kucharský

- Senátní opatření:
 - Žádná společná pokladna.
 - Obřadů se může účastnit pouze omezený počet lidí (ne více jak pět, mužů i žen).
 - Nesmí se mezi sebou zavázat přísahou.
 - Nesmí slavit svátky v tajnosti, ale se svolením senátu.

- Obvinění z nemorálnosti: „povinný“ kolorit.

- Potlačení mělo i politickou konotaci:

ÚPADEK ŘÍMSKÉHO NÁBOŽENSTVÍ V OBDOBÍ POZDNÍ REPUBLIKY

- Jakým způsobem interpretovat náboženskou změnu?
- Ovlivnění křesťanským (protestantským) kontextem
- **Otázka:** existuje nějaká náboženská tradice, která se nemění?

KRIZE NÁBOŽENSTVÍ - PRAMENY

- Problémy:
- **Prameny, které nás informují o dění v období pozdní republiky, pocházejí od současníků.**
 - Vyšší míra naléhavosti a barvitosti.
- **Teze o krizi římského náboženství, je produktem samotné antiky.**
 - Jako taková má ideologické konotace.
 - Snaha vysvětlit příčiny politické krize.
 - Poskytuje ospravedlnění některých bezprecedentních politických kroků.

ÚPADEK NÁBOŽENSTVÍ?

- Představa o náboženském úpadku v období pozdní republiky má několik příčin.
- Dochází k filosofické reflexi vlastní náboženské tradice; vede ke „**znesamozřejmění**“ náboženství.
 - literární fixace náboženské tradice.
 - Interkulturní kontakty: růst náboženské nabídky.
 - Pohromy v politickém životě jsou vysvětlovány jako trest bohů za „bezbožnost“.

„ÚPADEK TRADIC“ – TŘI PŘÍKLADY

- Zánik kolegia *fetialů*.
- Zánik vojenských *auspicí*.
- Zánik systému hlášení a usmiřování státních prodigií

